

futura quasi nondum sit; tamen eorum motus, quibus tempora peraguntur in futuro, in præteritum transeunt. Et ideo Creatori, in cuius motu dicendum non est vel fuisse quod jam non sit, vel futurum esse quod nondum sit, coæterni esse non possunt. Similiter etiam dicit 8 super Gen.: "Quia omnino immutabilis est illa natura Trinitatis, ob hoc ita æterna est, ut ei aliquid coæternum esse non possit." Et similia verba dicit in 11 lib. Confessionum.

Adducunt etiam pro se rationes quas etiam Philosophi tetigerunt et eas solverunt: inter quas illa est difficilior quae est de infinitate animarum: quia si mundus semper fuit, necesse est modo infinitas animas esse. Sed hæc ratio non est ad propositum; quia Dens mundum facere potuit sine hominibus et animabus; vel tunc etiam potuit hominem facere quando fecit, si etiam totum alium mundum fecisset ab æterno; et sic non remaneret post corpora animæ infinitæ. Et præterea adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere ut sint infinita acta.

Aliæ etiam rationes sunt a quarum responsione supersedeo ad præsens, tum quia eis alibi responsum est, tum quia quedam earum sunt ita debiles quod sua debilitate contrariæ parti videntur probabilitatem afferre.

OPUSCULUM XVIII.

DE PRINCIPIIIS NATURÆ

(Err. Rom. XXXI.)

Quoniam quoddam potest esse, licet non sit, quoddam vero jam est; illud quod potest esse et non est, dicitur esse potentia; illud autem quod jam est, dicitur esse actu. Sed duplex est esse: scilicet esse essentialē, sive esse substantiale rei, ut hominem esse; et hoc est esse simpliciter. Est autem aliud esse accidentale, ut hominem esse album; et hoc est esse secundum quid. Ad utrumque autem esse est aliquid in potentia: aliquid enim est in potentia ut sit homo, ut sperma et sanguis menstruus; aliquid in potentia ut sit album, ut homo; tamen illud quod est in potentia ad esse accidentale, potest dici materia, sicut sperma hominis, et homo albedinis. Sed in hoc differunt: quia illud quod est in potentia ad esse substantiale, dicitur materia ex qua; quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur materia in qua. Item, proprie loquendo, illud quod est in potentia ad esse substantiale, dicitur materia prima, quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur subjectum: subjectum enim dat esse accidenti, scilicet existendi, quia accidens non habet esse nisi per subjectum: unde dicitur quod accidentia sunt in subjecto, non autem dicitur quod forma substantialis sit in subjecto. Et secundum hoc differt materia a subjecto: quia subjectum est, quod non habet esse ex eo quod aliquid ei advenit, sed quod est per se, et habet esse completum, ut homo non habet esse per albedinem. Sed materia dicitur quod habet esse ex eo quod sibi advenit, quia de se esse incompletum, immo nullum esse habet, ut dicit Commentator in 2 de Anima. Unde, simpliciter loquendo, forma dat esse materię, accidens autem non dat esse subjecto, sed subjectum accidenti; licet aliquando ponatur unum pro alio, scilicet materia pro subjecto, et e contrario. Sicut autem omne quod est in potentia, potest dici materia, ita omne a quo habet aliquid esse, quodcumque esse sit illud, sive substantiale, sive accidentale, potest dici forma; sicut homo cum sit potentia albus, fit per albedinem actu albus; et sperma cum sit potentia homo, fit actu homo per animam. Et quia forma facit esse in actu, ideo dicitur quod forma est actus: quod autem facit esse actu substantiale, dicitur forma substantialis, et quod facit actu esse accidentale, dicitur forma accidentalis. Et quia generatio est motus ad formam, duplici formæ respondet duplex generatio: formæ

substantiali respondet generatio simpliciter; formæ accidentalis respondet generatio secundum quid. Quando enim introducitur forma substantialis, dicitur aliquid fieri simpliciter, sicut dicimus homo fit, vel homo generatur; quando autem introducitur forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri simpliciter, sed fieri hoc; sicut quando homo fit albus, non dicitur simpliciter hominem fieri vel generari, sed fieri vel generari album. Et huic duplici generationi opponitur duplex corruptio; scilicet simplex, et secundum quid. Generatio vero et corruptio simpliciter non sunt nisi in genere substantiæ; generatio vero et corruptio secundum quid sunt in omnibus aliis generibus. Et quia generatio est quaedam mutatio de non esse, vel de non ente ad esse, vel ad ens, e contrario autem corruptio debet esse de esse vel ente ad non esse vel non ens. Non autem ex quolibet non esse fit generatio; sed ex non ente quod est ens in potentia; sicut idolum ex cupro, quod est idolum in potentia, et non actu. Ad hoc autem quod sit generatio, tria requiruntur: scilicet ens in potentia, quod est materia; et non esse actu, quod est privatio; et id per quod fit actu, quod est forma: sicut quando ex cupro fit idolum, cuprum quod est in potentia ad formam idoli, est materia; hoc autem quod est infiguratam sive indispositam, est privatio; figura autem a qua dicitur idolum, est forma. Non autem forma substantialis: quia cuprum ante adventum figuræ habet esse actu, et ejus esse non dependet ab illa figura, sed est forma accidentalis: omnes enim formæ artificiales sunt accidentales: ars enim non operatur nisi circa id quod jam constitutum est in esse perfecto a natura. Sunt igitur tria principia naturæ, scilicet materia et forma et privatio; quorum scilicet forma, est id propter quod fit generatio; alia duo sunt ex parte ejus, ex quo est generatio. Unde materia et privatio sunt idem subjecto, sed differunt ratione: idem enim est aes et infiguratam ante adventum formæ; sed ex alia ratione dicitur aes, et ex alia infiguratam: unde privatio dicitur principium non per se, sed per accedens, qui scilicet coincidit cum materia; sicut dicimus, quod est per accidens, quod medicus aedificat: non enim ex eo quod medicus, sed ex eo quod domificator est, quod coincidit in medico in eodem subjecto. Sed duplex est accidens: scilicet necessarium, quod non separatur a re, sicut risibile homini; et non necessarium, quod separatur, sicut album ab homine. Unde, licet privatio sit principium per accidens, non tamen sequitur, quod non sit necessarium ad generationem, quia materia a privatione nunquam denudatur: in quantum enim est sub una forma, habet privationem alterius, et e contra; sicut in igne est privatio æris, et in aëre est privatio ignis. Et sciendum, quod cum generatio sit ex non esse, non dicimus

quod negatio sit principium, sed privatio; quia negatio non determinat subjectum. Non videre enim potest dici etiam de non entibus, ut chimaera non videt; et iterum de entibus quæ non sunt nata habere visum, sicut de lapidibus. Sed privatio non dicitur nisi de determinato subjecto, in quo scilicet natus est fieri habitus; sicut cæcitas non dicitur nisi de his quæ sunt nata videre. Et quia generatio non fit ex non ente simpliciter, sed ex non ente, quod est in aliquo subjecto, et non in quolibet, sed in determinato: non enim ex quolibet non igne fit ignis, sed ex tali non igne, circa quem nata sit fieri forma ignis; ideo dicitur quod privatio est principium, et non negatio. Sed in hoc differt ab aliis; quia alia sunt principia et in esse et in fieri; ad hoc enim quod fiat idolum, oportet quod sit aes, et quod ulterius sit figura idoli; et iterum, quando est jam idolum, oportet hæc duo esse. Sed privatio est principium in fieri, et non in esse, quia dum fit idolum, oportet quod non sit idolum: si enim esset, non fieret, quia quicquid fit non est, nisi in successivis, ut in tempore et motu; sed ex quo jam idolum est, non est ibi privatio idoli, quia affirmatio et negatio non sunt simul; similiter nec privatio et habitus. Item privatio est principium per accidens, ut supra est expositum; alia vero sunt principia per se. Ex dictis ergo patet, quod materia per se differt a forma, et privatione secundum rationem. Materia enim est id in quo intelligitur forma et privatio, sicut in cupro intelligitur forma et infiguratam; quandoque tamen materia denominatur cum privatione, quandoque sine privatione: sicut aes cum fit materia idoli, non importat privationem, quia ex hoc quod dico aes, non intelligitur indispositum sive infiguratam; sed farina cum sit materia respectu panis, importat in se privationem formæ panis; quia ex hoc quod dico *farina*, significatur indispositio sive inordinatio opposita formæ panis. Et quia in generatione materia sive subjectum permanet, privatio vero non, nec compositum ex materia et privatione; ideo materia, quæ non importat privationem, est permanens: quæ autem importat, transiens. Et est sciendum, quod quaedam materia habet compositionem formæ: sicut aes, cum sit materia respectu idoli, ipsum tamen aes est compositum ex materia et forma; et ideo aes non dicitur materia prima, quia habet formam: illa autem materia quæ intelligitur sine qualibet forma et privatione, sed est subjecta formæ et privationi, dicitur materia prima, propter hoc quod ante ipsam non est materia alia; et hæc dicitur *yle*, hoc est chaos vel confusio, græce. Et quia omnis definitio, et omnis cognitio est per formam; ideo materia prima non potest per se definiri nec cognosci, sed per comparisonem ad formam; ut dicitur quod illud est materia prima, quod hoc modo se habet ad omnes formas et privationes

sicut aes¹ ad idolum et infiguratum; et hæc dicitur simpliciter prima. Potest etiam aliquid dici materia prima respectu alieius generis; sicut aqua respectu liquabilium: quæ tamen non est prima simpliciter, quia est compositum ex materia et forma, unde habet materiam priorem. Et sciendum est quod materia prima, et etiam forma non generatur neque corrumpitur, quibus omnis generatio est ex aliquo ad aliquid. Id autem ex quo est generatio, est materia, id autem ad quod est generatio, est forma. Si ergo materia et forma generarentur, materiae esset materia, et formæ esset forma, et sic in infinitum. Unde generatio non est nisi compositi, proprie loquendo. Sciendum est etiam, quod materia prima dicitur una numero in omnibus. Sed unum numero dicitur duobus modis: scilicet quod habet unam formam determinatam in numero, sicut Socrates; et hoc modo materia prima non dicitur una numero, cum in se non habeat aliquam formam. Dicitur etiam aliquid unum numero, quia est sine dispositionibus, quæ faciunt differre secundum numerum; et hoc modo dicitur materia prima unum numero, quia intelligitur sine omnibus dispositionibus, quæ faciunt differre numero, vel a quibus est differentia in numero. Sciendum etiam quod licet materia prima non habeat in sua ratione aliquam formam vel privationem, sicut in ratione aeris non est figuratum vel infiguratum; materia tamen nunquam denudatur a forma et privatione: quandoque enim est sub una forma, quandoque sub alia. Per se autem nunquam potest esse; quia cum in ratione sua non habeat aliquam formam, non potest esse in actu, cum esse actu non sit nisi a forma; sed est solum in potentia. Et ideo, quicquid est in actu, non potest dici materia prima. Ex dictis ergo patet tria esse principia naturæ: scilicet materiam, formam, et privationem; sed non sunt hæc sufficientia ad generationem. Quod enim est in potentia, non potest se reducere ad actum: sicut cuprum quod est in potentia ad idolum, non facit se idolum, sed indiget operante, ad hoc quod forma idoli exeat de potentia in actum. Forma etiam non potest se extrahere de potentia in actum, et loqui de forma generati, cum dicimus esse terminum generationis: forma enim non est nisi in facto esse; quod autem operatur est in fieri, dum ras fit. Oportet ergo præter materiam et formam aliquod principium esse, quod agat; et hoc dicitur causa efficiens vel movens, vel agens, vel unde est principium motus. Et quia, ut dicit Aristoteles in 2 Metaph., omne quod agit, non agit nisi intendendo aliquid, oportet esse aliud quartum, id scilicet quod intenditur ab operante; et hoc dicitur finis. Et sciendum, quod licet omne agens tam natu-

¹ Al. sicut est.

rale quam voluntarium intendat finem, non tamen sequitur quod omne agens cognoscat finem, vel deliberet de fine. Cognoscere autem finem est necessarium in his, quorum actiones non sunt determinatæ, sed se habent ad opposita, sicut sunt agentia voluntaria; et ideo oportet quod cognoscat finem, per quem suas actiones determinant. Sed in agentibus naturalibus sunt actiones determinatæ: unde non est necessarium eligere ea quæ sunt ad finem: et ponit exemplum Avicenna de eitharædo, quem non oportet de qualibet percussione chordarum deliberare, cum percussiones sint determinatæ apud ipsum; alioquin esset inter percussiones mora, quod esset absolum. Magis autem videtur de operante voluntarie quod deliberet, quam de agente naturali. Et ita patet per locum a majori, quod si agens voluntarie, de quo magis videtur, non deliberat aliquando: ergo nec agens naturale. Ergo possibile est agens naturale sine deliberatione intendere finem: et hoc intendere nihil aliud est, quam habere naturalem inclinationem ad aliquid. Ex dictis patet, quod sunt quatuor causæ: scilicet materialis, efficiens, formalis, et finalis. Licet autem principium et causa dicantur convertibiliter, ut dicitur 5 Metaph., tamen Aristoteles in lib. Phys., ponit quatuor causas et tria principia: causas enim accipit tam pro extrinsecis quam pro intrinsecis. Materia autem et forma dicuntur intrinsecæ rei, eo quod sunt partes constituentes rem; efficiens autem et finalis dicuntur extrinsecæ, quia sunt extra rem. Sed per principia accipit solum causas intrinsecas; privatio autem non nominatur inter causas, quia est principium per accidens, ut dictum est. Et cum dicimus quatuor esse causas, intelligimus de causis per se, ad quas tamen omnes causæ per accidens reducuntur: quia omne quod est per accidens, reducitur ad id quod est per se. Et licet Aristoteles ponat principia pro causis intrinsecis in 1 Physic., tamen, ut dicitur 5 Metaph., principium proprie dicitur de causis extrinsecis, elementum vero de causis quæ sunt partes rei, scilicet de causis intrinsecis, causa vero de atrisque. Tamen aliquando ponitur unum pro alio: omnis enim causa potest dici principium, et omne principium causa; sed tamen causa videtur addere supra principium communiter dictum; quia id quod est principium, sive ex eo consequatur esse posterioris, sive non, potest esse principium, sicut faber dicitur principium cultelli, quia ex ejus operatione cultelli est esse. Sed quando aliquid movetur de albedine in nigredinem, dicitur quod albedo est principium illius motus; et universaliter omne id, a quo incipit motus, dicitur principium: tamen albedo non est id ex cuius esse consequitur esse posterioris, scilicet nigredinem. Sed causa solum dicitur de illo principio, ex quo consequitur esse posterioris: unde dicitur quod causa est id, ex cuius esse consequitur aliud.

Et ideo illud principium a quo incipit motus, non potest dici per se causa, etsi dicatur principium: et propter hoc privatio ponitur inter principia, et non inter causas, quia privatio est id a quo incipit generatio. Sed potest dici etiam causa per accidens, in quantum coincidit cum materia, sicut supra dictum est. Elementum autem non proprie dicitur, nisi de causis ex quibus est compositio rei, quae proprie sunt materiales: et iterum non de qualibet causa materiali, sed de illa, ex qua est prima compositio: sicut non dicimus, quod membra sint elementa hominis, quia membra etiam componuntur ex aliis; sed dicimus, quod terra et aqua sunt elementa, quia non componuntur ex aliis corporibus, sed ex ipsis est prima compositio corporum naturalium: unde Aristoteles 5 Metaph. dicit, quod elementum est ex quo componitur res primo, et est in ea, et non dividitur secundum formam. Expositio primae particulae, scilicet "Id ex quo componitur res primo," patet per antedicta. Secunda particula, scilicet "Et est in ea," ponitur ad differentiam illius materiae quae ex toto corrumpitur per generationem: sicut panis est materia sanguinis, sed non generatur sanguis nisi corrumpatur panis; unde panis non remanet in sanguine: unde non potest dici panis elementum sanguinis: sed elementa oportet aliquo modo manere, cum non omnino corrumpantur, ut dicitur in lib. de Gener. Tertia particula, scilicet "Et non dividitur secundum formam," idest speciem, ponitur ad differentiam eorum, quae habent partes diversas in forma, idest in specie; sicut manus, cujus partes sunt caro et ossa, quae differunt secundum speciem: sed elementum non dividitur in partes diversas secundum speciem, sicut aqua, cujus quaelibet pars est aqua: non enim oportet ad esse elementum, ut non dividatur per quantitatem, sed sufficit si non dividatur secundum formam: et si etiam nullo modo dividatur, dicitur elementum, sicut litterae sunt elementa dictionum. Patet ergo ex dictis quod principium aliquo modo est plus quam causa; et causa, in plus quam elementum. Et hoc est quod dicit Commentator in 5 Metaph.

Viso autem quod sunt quatuor genera causarum, sciendum est, quod non est impossibile quod idem habeat plures causas, ut idolum cujus causa est cuprum et artifex, artifex, ut efficiens, cuprum autem ut materia. Nec est impossibile ut idem sit causa contrariorum: sicut gubernator est causa salutis navis et submersionis; sed hujus per suam absentiam, illius per suam praesentiam, ut dicit Philosophus 2 Phys. Sciendum est etiam quod non est impossibile ut aliquid idem sit causa et causatum, non quidem respectu ejusdem, sed diversimode: ut ambulatio est aliquando causa sanitatis ut efficiens, sed sanitas est causa deambulationis ut finis. Deambulatio enim est ali-

quando causa sanitatis, et propter sanitatem: et etiam corpus est materia animae, anima vero forma corporis. Efficiens vero dicitur causa respectu finis, cum finis non sit in actu nisi per operationem agentis: sed finis dicitur causa efficiens, cum efficiens non operetur nisi per intentionem finis: unde efficiens est causa illius quod est finis, ut pnta deambulatio, ut sit sanitas; non tamen facit finem esse finem. Et ideo non est causa causalitatis finis, idest non facit finem esse causam finalem; sicut medicus facit sanitatem esse in actu, non tamen facit quod sanitas sit finis. Finis etiam non est causa illius quod est efficiens, sed est causa ut efficiens sit efficiens: sanitas enim non facit medicum esse medicum; et dico de sanitate quae fit, operante medico: sed facit quod medicus sit efficiens. Unde finis est causa causalitatis efficientis, quia facit efficiens esse efficiens; et similiter facit materiam esse materiam, et formam esse formam; cum materia non suscipiat formam nisi propter finem, et formam non perficit materiam nisi per finem. Unde dicitur quod finis est causa causarum, quia est causa causalitatis in omnibus causis: materia etiam dicitur causa formae, in quantum forma non est nisi in materia; et similiter forma est causa materiae, in quantum materia, non habet esse in actu, nisi per formam: materia enim et forma dicuntur relative ad invicem, ut dicitur 2 Physicor. Dicuntur etiam relative ad compositum sicut pars ad totum, et sicut simplex ad compositum; et similiter compositum dicitur ad partes. Sed quia omnis causa, in quantum est causa, est naturaliter prior suo causato, sciendum est quod prius dicitur duobus modis, ut dicit Aristoteles in 3 de Anima: per quorum diversitatem potest dici aliquid prius et posterius respectu ejusdem, et causa et causatum. Dicitur enim aliquid prius altero generatione et tempore, et iterum substantia et complemento. Cum enim operatio naturae procedat ab imperfecto ad perfectum, et ab incompleto ad completum; imperfectum est prius perfecto, scilicet generatione et tempore, sed perfectum est prius imperfecto substantia: sicut potest dici quod vir est ante puerum secundum substantiam et complementum, sed puer est ante virum generatione et tempore. Sed licet in rebus generabilibus imperfectum sit prius perfecto, et potentia actu, considerando quod in uno et eodem prius est imperfectum quam perfectum, et potentia quam actus, simpliciter tamen loquendo, oportet actum et perfectum prius esse: quia quod reducit potentiam ad actum, actu est; et quod perficit imperfectum, perfectum est. Materia quidem est prior forma generatione et tempore: prius est enim id cui aliquid advenit, quam id quod advenit: sed forma est prior materia substantia et complemento, quia materia non habet esse completum nisi per formam. Similiter etiam efficiens est prius fine, generatione

et tempore, cum ab efficiente fiat motus ad finem; sed finis est prior efficiente inquantum est efficiens, substantia et complemento; cum actio efficientis non compleatur nisi per finem. Ergo istae duae causae, scilicet materialis et efficiens sunt prius per viam generationis; sed forma et finis sunt prius per viam perfectionis. Et notandum quod duplex est necessitas: absoluta et conditionalis. Necessitas quidem absoluta est, quae procedit a causis prioribus in viam generationis, quae sunt materia et efficiens; sicut necessitas mortis quae provenit ex materia et dispositione contrariorum componentium; et haec dicitur absoluta, quia non habet impedimentum; dicitur etiam necessitas materiae. Necessitas autem conditionalis procedit a causis posterioribus in generatione, scilicet forma et fine: sicut dicimus quod necessarium est esse conceptionem, si debeat generari homo: et ista dicitur conditionalis, quia hanc mulierem concipere non est necessarium simpliciter, sed sub conditione, scilicet si debeat generari homo: et haec dicitur necessitas finis. Et notandum, quod tres causae possunt incidere in unum, scilicet forma, finis, et efficiens: sicut patet in generatione ignis: ignis enim generat ignem; ergo ignis est causa efficiens inquantum generat: et iterum ignis est causa formalis, inquantum facit esse actu quod prius erat in potentia; et iterum finis est, inquantum terminatur ad ipsum operationes agentis, et inquantum est intentus ab agente. Sed duplex est finis: scilicet generationis, et rei generatae; sicut patet in generatione cultelli: forma enim cultelli est finis generationis; sed incidere, quod est operatio ipsius cultelli, est finis generati, scilicet cultelli. Finis autem generationis coincidit cum duabus dictis causis aliquando: scilicet quando fit generatio a simili in specie, sicut homo generat hominem, et oliva olivam, quod non potest intelligi de fine rei generatae. Sciendum tamen, quod finis incidit cum forma in idem numero: quia est idem numero, quod est forma generati et finis generationis; sed cum efficiente non incidit in idem numero, sed in idem specie: impossibile est enim ut faciens et factum sint idem numero, sed possunt esse idem specie: unde quando homo generat hominem; homo generans et generatus sunt in numero diversi, sed idem specie. Materia autem non coincidit cum aliis; et hoc quia materia ex eo quod est ens in potentia, habet rationem imperfecti, sed aliae causae cum sint acti, habent rationem perfecti; perfectum autem et imperfectum non coincidunt in idem.

Viso ergo quod quatuor sunt causae, scilicet efficiens, formalis, materialis et finalis, sciendum est quod quaelibet ipsarum causarum dicitur multis modis. Dicitur enim aliquid causa per prius, aliquid causa per posterius; sicut dicimus quod ars

et medicus sunt causa sanitatis; sed ars est causa per prius, et medicus per posterius; et similiter in causa formali, et in aliis causis. Et nota quod semper debemus ducere quaestionem ad causam primam: ut si quaeratur, Quare iste est sanus? Respondendum est, quod medicus sanavit eum: et iterum, quare medicus sanavit eum? propter artem sanandi quam habet. Sciendum est etiam, quod idem est dictum causa propinqua, quod causa posterior: et causa remota, quod causa prior. Unde istae duae divisiones causarum, aliqua per prius, aliqua per posterius; et causarum, aliqua propinqua, aliqua remota: idem significant. Hoc autem observandum est, quod semper illud quod universalius est, causa remota dicitur: quod autem specialius, causa propinqua; sicut dicimus quod forma hominis propinqua, est sua definitio, scilicet animal rationale, sed animal est magis remotum, et iterum substantia remotior. Omnia enim superiora sunt formae inferiorum: et similiter materia idoli propinqua est cuprum, sed remota est metallum, et iterum remotior, corpus. Item causarum alia est causa per se, alia per accidens: causa per se dicitur quae est causa per se, alia per accidens: causa per se dicitur quae est causa domus, et lignum materia scamni; causa per accidens dicitur illa quae accidit causae per se, sicut dicimus quod grammaticus aedificat. Grammaticus enim dicitur causa aedificans per accidens, non inquantum grammaticus, sed inquantum accidit aedificatori quod sit grammaticus; et similiter est in aliis causis. Item causarum quaedam est simplex, quaedam composita: simplex causa quando solum causa dicitur illud quod per se est causa, vel solum id quod per accidens est; ut si dicamus aedificatorem esse causam domus, et similiter si dicamus medicum esse causam domus; composita autem causa est quando utraque dicitur causa; ut si dicamus aedificator medicus est causa domus. Potest etiam dici causa simplex, secundum quod exponit Avicenna, illud quod sine adjunctione alterius est causa; sicut cuprum est causa idoli sine adjunctione alterius materiae: ex cupro enim fit idolum; et sicut dicitur quod medicus facit sanitatem, vel quod ignis calefacit. Composita autem causa est, quando oportet plura advenire ad hoc quod sit causa: sicut unus homo non est causa motus navis, sed multi; et sicut unus lapis non est materia domus, sed multi. Item causarum quaedam est actu, quaedam potentia; causa in actu est quae causat actu rem, ut aedificator dum aedificat, vel cuprum cum ex eo fit idolum; causa in potentia est, quae licet non causet rem in actu, potest tamen causare; sicut aedificator, non quod aedificet, sed quia potest aedificare, et cuprum dum non est idolum. Et sciendum, quod loquendo de causis in actu, necessarium est causam et causatum simul esse, ita quod si unum sit, et alte-

rum: si enim sit aedificator in actu, oportet quod aedificet: et si sit aedificatio in actu, oportet quod sit aedificator in actu. Sed hoc non est necessarium in causis quae solum sunt in potentia. Sciendum est autem quod causa universalis comparatur causato universali, et causa singularis comparatur causato singulari, sicut dicimus quod aedificator est causa domus, et hic aedificator hujus domus. Sciendum est etiam quod loquendo de principiis intrinsicis, scilicet materia et forma, secundum convenientiam et differentiam principiorum, et convenientiam et differentiam principiorum; quaedam sunt idem numero, ut Socrates et hic homo, demonstrato Socrate; quaedam sunt diversa numero et idem specie, sicut Socrates et Plato, qui licet differant numero, conveniunt tamen in specie humana; quaedam vero differunt in specie, sed sunt idem genere, sicut homo et asinus conveniunt in genere animalis; quaedam vero sunt diversa in genere, sed sunt idem solum secundum analogiam, sicut substantia et quantitas, quae non conveniunt in aliquo genere, sed conveniunt solum secundum analogiam: conveniunt enim solum in eo, quod est ens. Ens autem non est genus, quia non praedicatur univoce sed analogice. Et ad hujus intelligentiam sciendum est, quod tripliciter aliquid praedicatur de pluribus: scilicet univoce, aequivoce et analogice. Univoce quidem praedicatur aliquid secundum idem nomen et secundum eandem rationem, idest definitionem, sicut animal praedicatur de homine et asino: utrumque enim dicitur animal, et uterque est substantia animata sensibilis, quod est definitio animalis. Aequivoce praedicatur, quod praedicatur de aliquibus secundum idem nomen, et secundum diversam rationem: sicut canis dicitur de latrabili et de sidere caelesti, qui conveniunt in nomine, et non in definitione neque significatione: id enim quod significatur per nomen est definitio, sicut dicitur 4 Metaph. Analogice dicitur praedicari, quod praedicatur de pluribus quorum rationes et definitiones sunt diversae, sed attribuuntur uni alicui eidem: sicut sanum dicitur de corpore animalis, et de urina et potione, sed non ex toto idem significat in omnibus tribus: dicitur enim de urina, ut de signo sanitatis, de corpore ut de subjecto, de potione ut de causa; sed tamen omnes istae rationes attribuuntur uni fini, scilicet sanitati. Aliquando enim ea quae conveniunt secundum analogiam et proportionem et comparisonem, attribuuntur uni fini, sicut patuit in praedicto exemplo sanitatis; aliquando uni agenti, sicut medicus dicitur de eo qui operatur sine arte, ut vetula, et etiam de instrumentis, sed per attributionem ad genus, quod est medicina; aliquando autem per attributionem ad unum subjectum, ut ens dicitur de substantia, quantitate, qualitate, et aliis praedicamentis: non enim ex toto est eadem ratio qua substantia est ens, et qua-

litas, et omnia alia. Sed omnia dicuntur ens ex eo quod attribuuntur substantiae, quae est aliorum subjectum. Et ideo ens dicitur per prius de substantia, et per posterius de aliis. Et ideo ens non est genus substantiae et aliorum praedicamentorum, quia nullum genus praedicatur secundum prius et posterius de suis speciebus, sed ens praedicatur analogice: et hoc est quod dicimus quod substantia et quantitas differunt genere, sed sunt idem secundum analogiam. Eorum ergo quae sunt idem numero, etiam forma et materia sunt idem numero, sicut Tullii et Ciceronis. Eorum autem quae sunt idem specie diversaque numero, materia et forma non sunt eadem numero, sed specie, sicut Socratis et Platonis: et similiter eorum quae sunt idem genere, ut anima et corpus asini et equi differunt specie, sed sunt idem genere: et similiter eorum quae conveniunt secundum analogiam sive proportionem tantum, principia quidem sunt eadem secundum analogiam tantum, sive proportionem. Materia enim et forma et privatio, sive potentia et actus, sunt principia substantiae et aliorum generum. Tamen materiae, substantiae et quantitatis forma similiter et privatio differunt genere; sed conveniunt secundum proportionem solum in hoc quod, sicut materia substantiae se habet ad substantiam in ratione materiae, ita se habet materia quantitatis ad quantitatem: sicut tamen substantia est ceterorum causa, ita principia substantiae sunt principia omnia aliorum.